

NAUČNI FORUM 2014.

21. MEĐUNARODNI FESTIVAL POZORIŠTA ZA DECU SUBOTICA

22-24. SEPTEMBAR

PROF. DR RADOSLAV LAZIĆ, TEATROLOG, BEOGRAD, SRBIJA

ELEKTRONSKE LUTKE

ROBOTI, VIRTUELNE LUTKE, VIDEO IGRE, DIGITALNO, LASERSKO, EKSPERIMENTALNO LUTKARSTVO; PROGRAMIRANJE, DIZAJNIRANJE, REŽIRANJE, KOLAŽIRANJE - ANIMACIJA U FILMOVIMA, VIDEO IGRICAMA I TEATRU ZA DECU NA KRAJU XX I POČETKU XXI VEKA - BUDUĆNOST KOJA JE POČELA - UTOPIJA KOJA JE POSTALA REALNOST NA SCENI - ELEKTRONSKE LUTKE U SVAKIDAŠNJEM ŽIVOTU SADA SE POJAVLJUJU KAO MOBILNE IGRAČKE KOJE FASCINIRAJU NAJMLAĐU POPULACIJU, NAROČITO DECU U PREDŠKOLSKOM DOBU

APSTRAKT: ŽIVIMO U ELEKTRONSKOJ EPOHI KOJU JE ANTICIPIRAO SRPSKI GENIJE NIKOLA TESLA. SVET SE TEMELJNO PROMENIO I UŠAO U ELEKTRONSKO, DIGITALNO, VIRTUELNO DOBA KOMUNICIRANJA. I UMETNOST I NJENA IZRAŽAJNA SREDSTVA SU DANAS DRUGAČIJA NEGO JUČE, A SUTRA DRUGAČIJA NEGO DANAS. ROBOTI, MEHANIČKE LUTKE I KIBOPZI, NAROČITO FILMSKA KOMPJUTERSKA ANIMACIJA KAO DA OTVARAJU BESKONAČNO POLJE ELEKTRONSKIM VIRTUELNIM LUTKAMA I SVETU VIRTUELNOG TEATRA. UMETO PRIRODNOM ANIMACIJOM I KOREOGRAFIJOM LUTKARSKIH ANIMATORA, LUTKE ĆE U BUDUĆNOSTI ANIMIRATI ELEKTRONSKI KOMPJUTERSKI PROGRAMI. DA LI ĆE TAKO BITI I U TEATRU ZA DECU, GDE JE UMETNOST LUTKARSKIH ANIMATORA VRHUNSKA UMETNOST VIZUELNOG POZORIŠTA? OVAJ RAD SE PITA O BUDUĆNOSTI KOJA JE POČELA, S UBEĐENJEM DA ĆE UMETNOST GLUMCA-ANIMATORA U STVARANJU UMETNOSTI LUTKARSKOG TEATRA BITI I DALJE U SREDIŠTU STVARALAŠTVA U TEATRU ZA DECU.

1. ELEKTRONSKE LUTKE OSVAJAJU SVET

Mehaničke lutke, roboti, mašinske lutke... kao da su početkom XX veka najavile revoluciju animacije lutkama i otvorile prostore pojavi elektronskog lutkarstva u svim vidovima digitalne animacije u svetu virtuelnog lutkarstva, virtuelnih video igara i elektronskih video igrica. Ova nova virtuelna utopija postala je u proteklom veku opsesija savremenog

deteta, ali i onih koji su nekada bili deca. Elektronske lutke i virtuelno lutkarsvo trijumfalno su obeležile početak XXI stoleća. Virtuelna utopija trjumfalno je započela pohod u elektronsku pop-kulturu. Savremena elektronska robotika je danas na sceni.

Sve je počelo kada je je češki pisac Karel Čapek (1890-1938) napisao vizionarsku dramu **R.U.R.** 1920. godine, a koja je na sceni već izvedena 1921. u žanru science fiction. Naslov ove drame je skraćunica koja znači **Rassum Universal Robots** – Razumni univerzalni roboti - i tako je reč robot ušla u sve jezike sveta. Robot predstavlja fiktivnog androida – veštačkog čoveka-lutku. Čapekova drama govori da ćeupravo roboti ovladati svetom i uništiti ljudska društva. Dakle, Čapekovi roboti zapčeli su svetsku invaziju na sceni dvadesetih godina, a danas elektronske lutke osvajaju savremeni svet na Zemlji, ali i kosmička putovanja u sputnjicima i interplanetarnim raketama, kao i iskrčavanja na Mesec i skoro sletanje na Mars...

Pronalazak električne energije je sugurno najveći domet savremene civilizacije. Pojava električne sintetičke svetlosti u svakidašnjem životu predstavlja najznačajniju pojavu modernog doba. Električna energija je ušla u sve aspekte društvenog života, privrede i proizvodnje. Prirodno da je i scenska umetnost doživela tehničku, tehnološku i estetsku revoluciju zahvaljujući pronalasku električne energije, i to samo u jednom veku više nego kroz čitave milenijume ljudske civilizacije.

Dramski i lutkarski teatar, opera i balet su doživeli u XX veku modernu estetsku revoluciju, pa su drama, glumac, lutka, scenski vreme/prostor pojavom električnog osvetljenja dobile kroz svetlost ravnopravan izražajni konstituent u zajedničkom delu umetnosti – Gesamtkunstwerk.

Tako je i umetnost lutkarskog teatra u modenom dobu i sistemu dramskih, predstavljačkih, reprezentativnih umetnosti zadobila svoje pripadajuće mesto.

Treba reći da je paradoks lutkarskog teatra u modernom dobu u činjenici da je ova vrsta pozorišnog predstavljanja ljubomorno vekovima čuvala drevne lutkarske tehnike lutkarske animacije i tako predstavljala retrogradni konzervativni teatar. Tek primenom svetlosne dramaturgije u češkom crnom divadlu dogodila se između dva svetska rata vizuelna transformacija, transfiguracija, metamorfoza lutkarskog teatra u nove izražajne forme na sceni. To se još više ostvarivalo primenom fluorescentnih boja na kostimima animatora i lutaka. Na sceni je ostvarivana nova koloristička animacija predmeta, lutaka i ljudi na sceni.

Valja napomenuti da je i u nemačkoj avangardi Bauhauusa bilo sličnih pokušaja, na primer u **Mehaničkom baletu** Fernana Ležea.

Revolucionarnu upotrebu laserskog osvetljenja videli smo u predstavi **Kraljica boja** Pozorišta Bajka iz Hamburga, u režiji Marka Lovica, na Međunarodnom festivalu pozorišta za decu u Subotici 2002. godine. Ova jedinstvena predstava kolorisana laserskim osvetljenjem na belim kostimima ostvarila je do tada neviđenu kolorističku vizuelnosti i visoke estetske domete, nove lutkovnosti i animacije na savremenoj sceni novih umetničkih eksperimentalnih tendencija. S pravom je postala dobitnik Grand Prix-a za 2002. na ovom prestižnom Festivalu. Stručnom žirijupredsedavao je akademik prof. dr Henrik Jurkovski (Henryk Jurkowski), svetski autoritet estetike, istorije i teorije lutkarstva kao umetnosti.

METAMORFOZE POZORIŠTA LUTAKA U XX VEKU

Metamorfoze modernog pozorišta lutaka najbolje je estetički protumačio akademik Henrik Jurkovski u svojoj analitičkoj studiji METAMORFOZE POZORIŠTA LUTAKA U XX VEKU. Tu značajnu knjigu u izdanju Međunarodnog festivala pozorišta za decu Subotica, 2006. godine potpisao sam kao glavni i odgovorni urednik.

Sadržinu knjige čine autorska poglavlja: *Modernizam po meri lutke, Lutka u rukama dramskih umetnika, Ka profesionalizaciji pozorišta lutaka, Velika reforma malih formi, Reformatori pozorišnog jezika, Ka pozorištu raznovrsnih izražajnih sredstava, Jedinstvo je lepo, Animacija, personifikacija, sinergija, Angažovanost, Evropljani u lutkarskim kulturama sveta, Likovna umetnost kao izvor sila pozorišta lutaka, Lutke i predmet u likovnom pozorištu, U kontekstu tradicije – u perspektivi mita, Ka ritualu, Personalni mit, Pozorište predmeta – materijalno pozorište, Rezime ili postmodernizam.*

Jurkovski izričito ne pominje elektronske lutke, niti robote, laserske, digitalne, eksperimentalne lutke kao izražajna sredstva u lutkarskom teatru postmodernog doba.

NOVE TENDENCIJE SRPSKOG LUTKARSTVA

U savremenom srpskom lutkarstvu eksperimentalni poduhvati reditelja Dragoslava Todorovića ostvareni su u nekim njegovim predstavama. Poigravanje električnim objektima najviše je došlo do izražaja u njegovoj predstavi **Ivice**, ostvarene na zrenjaninskoj Lutkarskoj sceni

Narodnog pozorišta "Toša Jovanović". Režijom električnog osvetljenja su visoko sofisticirane lutkarske stilizacije reditelja Nikole Zavišića, kao i Tatjane Stanković u njenoj vizuelnoj fantaziji u predstavi **Život jednog cveta** na sceni Pozorišta "Duško Radović" u Beogradu. No sve to nije još dovoljno za novu epohu primene elektronskih lutaka na savremenoj lutkarskoj sceni.

Vizibilnost elektronskih lutaka na sceni lutkarskog pozorišta u nas još nije našla svoju punu izražajnu tehničku, umetničku, estetsku funkciju. Zato su elektronske lutke na filmu, televiziji i video igrama osvojile prostore neviđene estetske izražajnosti. Lutkarski, vizuelni, predmetni teatar novih materijala, ima šta da prihvati od elektronskih digitalnih tvorevina.

Pojava motornih električnih ili elektronskih lutaka, robota, kiborga i androidnih igračaka doživela je masovnu industrijsku proizvodnju pod uticajem digitalnih filmova s animacijom, bolje reći softverskim programiranjem, s elektronskim lutkama, kao aktantima fantastičnog tempo/ritma, neverovane brzine i svih mogućih i nemogućih pojava kretanja, jurnjave, sudara, potere i bežanja, fantastičnih mogućih i nemogućih skokova, levitacije, balansiranja, hodanja po oblacima...

LUTKA-IGRAČKA MUNJA: JUNAK ELEKTRONSKOG DOBA

I sve to događa se uprkos sili zemljine teže. Klasična diznjevaska produkcija postala je vizuena bajka. Na ekranu su se pojavile novodizajnirane lutke s ljudskim inkarnatima apliciranim na automobile, vozove, avione. Crveni nasmejani autić Munja širom planete za decu je postao danas važniji junak od Miki Mause, Paje Patka ili Šilje. Simpatični brzovozni, vratolomni crveni autić Munja postao je junak novog elektronskog detinjstva.

Ne samo na animiranim, kompjuterski programiranim filmovima, video igrama i igricama, lutka-igračka Munja postao je sa svojom automobilskom kompaserijom najomiljenija planetarna igračka. Multinacionane kompanije i industrija dečjih igračaka ostvaruju enormne profite. Danas deca od 2-7 godina imaju čitave serije Munja i drugih automobilčića, vozića i aviončića, koji nežni roditelji nabavljaju po ne baš maloj ceni. Identifikacija savremenog deteta sa elektronskim lutkama predstavlja poistovećenje s brzinom, kretanjem, furioznim tempo/ritmom.

Rečju, sa svemoći elektronskih kompjuterskih animacija, programa, manipulacija koje liče na svakidašnji život. Taj fantastični svet elektronskih lutaka karakteriše neviđena dinamika, motorika, mehanika, neviđena dinamika kretanja i vratlomne brzine pune neočekivanih

opasnosti. Na velikom i malom ekranu je predstavljena fantastična brzina elektronskih lutaka, igara i igrice, koje trijumfalno prelaze u svakidašnji život dečjih igara i igračaka.

Kibernetika kretanja, oblika, predmeta sukoba; egzaltacija trkama, zvucima i slikama, oblicima i akcijom koja koincidira sa principima aristotelovske dramske poetike i estetike u ključu piramidalnih Frajtagovih klimaksa i antiklimasa, peripetija, zapleta i raspleta i, napokon, dobro ispričanih dramskih vizuelnih i vizibilnih predstava sa jasno okarakterisanim likovima bliskim percepciji deteta.

I ne samo to, već se danas proizvode i poster i s Munjom i drugim automobilčićima, vozićima, aviončićima, koji se apliciraju na dečje majice, gaćice, krokserice, cipelice, patikice, čizmice, čak i na četkice za zube i dečje parfemčice. Industrija dečjih igračaka, ali i upotrebnih predmeta odevanja, pogodila je u središte dečjih potreba za igrom, zabavom, učenjem, pa i umetnošću. Elektronske lutke sišle su s filmskih, televizijskih i video ekrana preplavljajući planetarno detinjstvo miliona dečaka i devojčica celoga sveta na početku XXI veka.

Ne mogu pouzdano reći kada će elektronske lutke postati izražajno sredstvo klasičnog lutkarstva u svim vidovima i tehnikamanjegovog scenskog postojanja.

Sećam se Čaplinog filma **Moderna vremena**. U tom neodoljivom filmu supermarioneta zvani Šarlo do te mere je otuđen u sveopštoj mehanizaciji da ga veliki industrijski točak ne prepoznaje kao proizvođača, radnika koji radi, već kao lutku ili predmet koji treba da oblikuje. Ta Čaplinova metafora o sveopštoj mehanizaciji ljudskog sveta upozorava na opasnosti od mehaničke acivilizacije u kojoj bi "ovce mogle pojesti Engleze".

Pa ipak, savremeni čovek, posebno dete, opčinjeni brzinom, sveopštim furioznim tempo/ritmom još uvek odolevaju "nesvestici – vertigo – brzine". Čovek, posebno dete, opijaju se sinergijom akceleracije. I kao da slute čovekovu utopiju povratka u kosmičke prostore. Upravo u elektronskoj animaciji, bolje reći kompjuterskom programiranju elektronskih lutaka, predmeta, slika i zvukova, ostvaruje se primenjena elektronska stvarnost u svakidašnjem životu i na umetničkoj sceni.

TRIJUMF ELEKTRONSKIH LUTAKA

Moj trogodišnji unuk Vuk, od milja nazvan Draguljčić, pa potom Dođo, još od druge godine "luduje" za elektronskim lutkama. Upoznao ih je

je najpre na filmu, televiziji i video-igricama. Sa velikih i malih ekrana, ali i iz knjiga, elektronske lutke prešle su u njegovu kolekciju autića, na čelu s njegovim omiljenim likom Munjom, ali i kompaserijom malih vozova i eskadrila aviončića.

Najviše je fasciniran likom crvenog nasmejanog autića, zvanog Munja. Toliko se identifikuje s njime da voli da i njega zovemo Munja. Šta više, u poistovećenju s brzim, munjevitim Munjom on nosi kapu s likom Munje, ali i majicu, čak i gaćice, a o papučicama, kroksericama da i ne govorimo. Te Vučkove čarobne papučice ukrašava svetleći Munja na obe noge. Vučko ima četkicu za zube s likom Munje, pa čak i kolonjsku vodu, koju krase mali Munja, od milja Munjica, kako ga Vuk zove. Vrhunac tedetinje identifikacije predstavlja Vučkovo okretanje preko glave i njegovo trijumfalno hvalisanje: "Ja sam Munjin točak!"

Šta možemo naučiti od Vučkovog očaravanja elektronskim lutkama, posebno njegovim Munjom?

Njegova egzaltacija i identifikacija sa autićima, naročito Munjom, najmanjom, ali najbržom, najdovrtljivijom, najempatijom, elektronskom lutkom, na velikom i malom ekranu, zajedno s kompaserijom malih, srednjih i velikih autića, kamiončića, pa čak i špeditera, predstavlja primer velike

identifikacije, koja kroz igru i zabavu ide do uverenja da su igračke sada živa bića i da su njegovi dvojnici.

Od elektronskih lutaka i njihove kompjuterske animacije do igračkara autića, aviončića, vozića sada stoji dete. Dete je u središtu, kao njihov alterego, ili bolje reći reditelj-animator sveta mehaničkih igračkara. Elektronske lutke, sada igračke različitih veličina, postaju njegov istinski svet. Ove mehaničke igračke postaju mu životna svakodnevnica. On s njima provodi celodnevno vreme kada nije u obdaništu ili šetnji s roditeljima. On s njima spava i razgovara...

Prilikom krštenja u crkvi Sv. Save na Vračaru, Vučko je u desnoj ruci držao malešni crveni autić slavnog imena Munja. Izgledalo je kao da su se obojica krstili nanajsvečaniji način, s lepim molitvenim napevima mladog, kršnog sveštenika.

Dete i njegov dvojnik elektronska lutka ili kibernetička igračka ili mehanička igračka, robot pažnje su vredan predmet naučnog istraživanja o kome bi se mogla napisati celovita antropološko-psihološko-pedagoško-teatrološka studija. Savremeni antropolozi, psiholozi, pedagozi, teatrolozi, estetičari i teoretičari teatra imaju ovde fascinantno polje proučavanja.

Kada će elektronske lutke, danas iz sveta dečjih igračka (možda već sutra) stići na scenu klasičnog marionetskog, ginjolskog lutkarskog teatra ostaje da vidimo. Čini se da je ta budućnost već započela krajem XX i početkom XXI veka u predstavama smelih lutkarskih eksperimentatora, koji odvažno otvaraju polje postmoderne estetike lutkarskog teatra.

Poželimo dobrodošlicu elektronskim lutkama na scenu klasičnog lutkarskog teatra!

Beograd, septembar 2014.

KLJUČNE REČI:

DETE, ROBOTI, ELEKTRONSKE LUTKE, DIGITALNI LUTKARSKI TEATAR, VIRTUELNE LUTKA PREDSTAVE, DIGITALNE KOMUNIKACIJE, LASERSKO EKSPERIMENTALNO LUTKARSTVO, VIDEO IGRE